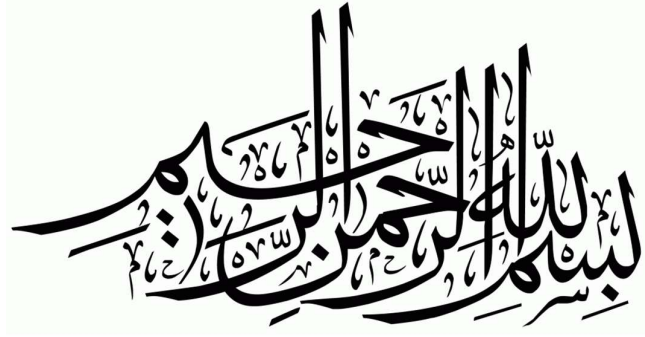

گزارش راهبردی

شماره ۱۰ شهریور ۱۴۰۱

عربستان سعودی قطب مصرف مواد مخدر در غرب آسیا

- عنوان: عربستان سعودی، قطب مصرف مواد مخدر در غرب آسیا
- تاریخ انتشار: شهریور 1401
- کلیه حقوق مربوط به مالکیت معنوی این اثر متعلق به موسسه کادراس است.
- انتشار مطالب این بوئن با ذکر منبع کادراس بلامانع است.

مقدمه

موسسه پژوهشی کادراس در راستای دستیابی به اهداف علمی خود با تعریف یک مدخل جدید درصدد است مجموعه‌ای از موضوعات راهبردی و مهم را برای مبارزه با مواد مخدر / محرک و روانگردان در ایران، منطقه جنوب غربی آسیا و نیز جهان تدوین کند. با توجه به اهمیت وافر برخی از موضوعات در دانش اعتیاد و مبارزه با آن، مجموعه پیش رو با عنوان «گزارش راهبردی» به انتشار خواهد رسید و در آن به موضوعاتی همچون «نارکوتروریسم»، «روندهای کشت و تولید و فروش مواد در جهان»، «تحولات بازارهای مصرف»، «وضعیت دولت‌های شکننده در مبارزه با مواد»، «جنگ با مواد و مقابله با عرضه»، «ظرفیت‌های ادیان در پیشگیری از اعتیاد و مقابله با آن»، «بررسی انتقادی تجربیات کشورهای پیشرو»، «ظرفیت‌های سیاست جنایی مشارکتی برای پیشگیری از اعتیاد»، «سیاست مخدری جمهوری اسلامی ایران» خواهد پرداخت. اولین شماره گزارش راهبردی موسسه کادراس در سال 1401 به «عربستان سعودی، قطب مصرف مواد مخدر در غرب آسیا» می‌پردازد.

علت قرار گرفتن این موضوع در قالب گزارش‌های راهبردی آن است که تا با ارائه اطلاعات دقیق به صورت مقایسه سالانه از آمارهای سطح زیر کشت خشخاش در افغانستان ضمن رصد پژوهشی این حوزه، تحلیلی دقیق از آن برای متولیان امر محیا شود تا در سیاستگذاری‌های مخدری در آینده کشور و همچنین آینده دیپلماسی مخدری با کشور افغانستان مورد استفاده قرار گیرد.

از این رو از همه پژوهشگران، استادان، علاقه‌مندان و ارباب نظر در این زمینه‌ها می‌خواهیم گزارش‌های یاد شده را مورد بررسی و مطالعه قرار داده و نظرات، پیشنهادهای و انتقادات خود را نیز به آدرس ایمیل info@cudras.ir ارسال نمایند.

بیان رخداد

سیاست عربستان سعودی در قبال مواد مخدر به طور سنتی «جنگ با مواد مخدر»¹ بوده و این کشور به عنوان یکی از کشورهای اسلامی، قوانین سخت‌گیرانه‌ای را در زمینه قاچاق و نیز مصرف مواد مخدر به اجرا در می‌آورد (دست کم تا چند سال پیش). از سوی دیگر این کشور تا قبل از سال 2000 در زمینه میزان مصرف مواد مخدر و دیگر مولفه‌های مرتبط با این حوزه علاقه چندانی به شفاف‌سازی نشان نمی‌داد و مایل به ارائه اطلاعات رسمی نبود. از اوایل هزاره جدید میلادی شاهد یک درجه تحول در این سیاست سنتی هستیم؛ به طوری که ریاض در سیاست پیشین مبنی بر عدم ارائه آمار در حوزه مخدری تجدیدنظر کرد و گزارش‌های سالانه‌ای از وضعیت برخی شاخص‌های خود در این زمینه‌ها منتشر نمود و همکاری بیشتری با سازمان‌های بین‌المللی در پیش گرفت. از سوی دیگر اما با افزایش قدرت «محمد بن سلمان»، ولیعهد فعلی که به طور فزاینده‌ای از سال 2015 آغاز شد. با رونمایی از طرح «چشم انداز 2030» در سال 2016 که خواستار اعمال اصلاحات پدرومانه‌ای در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در این کشور شده، سیاست مخدری عربستان نیز در چند مرحله دچار تحولات و تعدیلات جدی شده است.

آنچه سیاست «درهای باز» یا «گشودگی نسبت به جهان» و «توسعه مشارکت اقشار مختلف در زندگی عمومی» نامیده می‌شود، در عین حالیکه پیامدهایی مثبت در پی آورده، اما باعث بروز پاره‌ای ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی نیز شده است. شیوع مصرف مواد مخدر میان جوانان و نوجوانان سعودی از مهم‌ترین پیامدهای منفی پروژه اصلاحات محمد بن سلمان به حساب می‌آید. در عین حال تحول دومی که در این زمینه به طور محسوس و سازمان‌یافته به چشم می‌خورد شکل‌گیری کارزار رسانه‌ای پیرامون «سیاست جنگ با مواد مخدر» از سال 2016 به بعد است. در گزارش پیش‌رو ابتدا نگاهی به وضعیت مخدری کنونی عربستان سعودی می‌اندازیم و نقاط بحرانی آن را از نظر می‌گذرانیم؛ سپس عوامل تشدید کننده وضع موجود را از نظر خواهیم گذراند و در نهایت نیز اهداف عربستان سعودی از متحول ساختن سیاست مخدری خود را تحلیل خواهیم کرد.

- وضع موجود

طبق آمارهای موجود در سال 2020، 7 الی 8 درصد شهروندان عربستان سعودی اقدام به مصرف مواد مخدر کرده‌اند و واقعیت هشدار دهنده در این باره آن است که 70 درصد مصرف‌کنندگان را افراد 12 تا 22 ساله تشکیل می‌دهند.² در این میان رایج‌ترین موادی که در عربستان سعودی مورد سوء مصرف

¹ - موضع اعلامی و رسمی

² <https://substanceabusepolicy.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13011-020-00285-3>

قرار می‌گیرند عبارتند از آمفتامین، هروئین، الکل و کانبیس. از سوی دیگر تأکید بر این نکته نیز بسیار مهم است که اکثریت مصرف کنندگان مواد مخدر در این کشور دچار چندمصرفی مواد هستند³ که رفتار بسیار خطرناکی است و عمدتاً در میان مصرف کنندگان مواد غیرقانونی محرک و جدیدتر دیده می‌شود (نه مصرف کنندگان مواد سنتی همچون تریاک). همچنین گفتنی است که نگاهی روندشناسانه به مواد پرمصرف در عربستان سعودی نشان می‌دهد، در طول دهه گذشته، مصرف کانابیس و آمفتامین ها با افزایش همراه بوده در حالیکه مصرف هروئین و داروهای خانگی قابل سوء مصرف⁴ کاهش یافته است.⁵ همچنین امروزه مصرف مواد مخدر در میان زنان عربستانی نیز دیده می‌شود و به نظر می‌رسد میزان مصرف در میان این قشر هم رو به افزایش است.⁶ اما به دلیل تسلط ارزش‌های سنتی و محافظه‌کارانه در جامعه و تفکیک جنسیتی شدید، مواد مخدر در عربستان سعودی برای زنان هنوز به اندازه مردان در دسترس نیست. لذا مصرف مواد میان زنان عربستانی به سوء مصرف داروهای خانگی قابل سوء مصرف، چسب، بنزین و قلیان محدود است.⁷

افزون بر آنچه گفته شد یافته‌های پژوهشی و گزارش‌های رسمی دولت عربستان سعودی حاکی از این است که در 22 سال گذشته مصرف مواد محرک به ویژه قرص‌های کپتاگون (که یک نوع آمفتامین به حساب می‌آید) به شدت در میان جوانان عربستانی رواج پیدا کرده و به طور رسمی به پرمصرف‌ترین ماده غیرقانونی در این کشور مبدل شده است. به طوری که امروزه مجله «فارن پالیسی» و بسیاری از دیگر رسانه‌های معتبر بین‌المللی از عربستان سعودی به عنوان «قطب مصرف مواد مخدر در خاورمیانه و غرب آسیا» نام می‌برند.

کپتاگون برای اولین بار به عنوان نسخه‌ای برای درمان نارکولپسی و افسردگی مورد مصرف قرار گرفت. در ابتدا دهه ۱۹۶۰ میلادی به عنوان جایگزینی ملایم‌تر برای آمفتامین‌های قوی تولید می‌شود. با این حال، مصرف بسیار گسترده از آن به عنوان «مواد مهمانی» در میان نخبگان ثروتمند خلیج فارس، جایی که از خواص این روان گردان برای شاداب‌تر شدن مهمانان برای ساعت طولانی‌تر استفاده می‌شود. کارگران مهاجر در خاورمیانه نیز از این مواد برای کار در شب استفاده می‌کنند.

³ Ibrahim Y, Hussain SM, Alnasser S, Almohandes H, Sarhandi I. Patterns and sociodemographic characteristics of substance abuse in Al Qassim, Saudi Arabia: a retrospective study at a psychiatric rehabilitation center. *Ann Saudi Med.* 2018;38(5):319-25.

⁴ volatile substances

⁵ Sweileh WM, Zyoud SH, Al-Jabi SW, Sawalha AF. Substance use disorders in Arab countries: research activity and bibliometric analysis. *Subst Abuse Treat Prev Policy.* 2014;9:33.

⁶ Khalawi AA, Ibrahim A, Alghamdi AH. Risk factors potentiating substance abuse among Saudi females: a case-control study. *Int J Med Res Prof.* 2017;3(6):134-9.

⁷ .Ibid

براساس گزارش‌های منتشر شده مسیر انتقال قاچاق کپتاگون از مبدا زیرسیستم «شامات» آغاز شده و به سمت قاره اروپا و منطقه خلیج فارس ختم می‌شود. این مسیر قاچاق مواد این بهانه را در اختیار سعودی‌ها قرار داده است تا با متهم کردن لبنان و سوریه رژیم تحریمی علیه محصولات صادراتی دمشق و بیروت وضع کرده و ضربه اقتصادی جدی به مردم این منطقه وارد کند. نشریه «اکنونمیست» در مطلبی فاش کرد شاهزادگان سعودی (همچون عبدالمحسن بن عبدالعزیز) نقش مستقیم در قاچاق مواد مخدر از سوریه و لبنان دارند. برخی از این شاهزادگان به وسیله هواپیماهای شخصی خود اقدام به قاچاق کپتاگون کرده و سپس به وسیله خرده فروش‌های مواد در بازار سعودی توزیع می‌کنند. البته جنگ روانی و اتهام پراکنی سعودی به این نقطه ختم نمی‌شود و آنها با راه انداختن کارگزار تبلیغاتی حزب‌الله را متهم به قاچاق مواد در منطقه می‌کنند. این در حالی است که رسانه‌های وابسته به ریاض تاکنون هیچ مدرکی در خصوص ادعاهای خود ارائه نکرده و صرفاً با مطرح کردن ادعاهای بی‌پایه و دروغ به دنبال مخدوش کردن چهره این نیروی وابسته به محور مقاومت در میان مردم خاورمیانه است.

براساس آمارهای منتشر در عربستان سعودی به نظر می‌رسد مصرف کپتاگون تبدیل به امری عادی در میان مردم سعودی، به‌ویژه جوانان شده است. به گزارش «فارن پالیسی» تحقیقات نشان می‌دهد که این قرص‌ها از سمت سواحل مدیترانه به سمت بازار پر سود سعودی رهسپار می‌شود. به دلیل تمایل طبقات بالای اعراب حاشیه خلیج فارس، ریاض تبدیل به بازاری پر سود برای قاچاق چیان مواد مخدر بدل شده است. براساس گزارش دفتر مبارزه با مواد مخدر و جرم سازمان ملل بین سالهای 2015 تا 2019 نیمی از کپتاگون خاورمیانه در عربستان سعودی کشف و ضبط شده است. 40٪ معتادان سعودی کپتاگون مصرف می‌کنند.

به دلیل قلت مکان‌های تفریحی و سرگرمی در سعودی تقاضا برای کپتاگون چند برابر شده است. البته این اقبال به معنای افت بازارهای قات و کانابیس نیست. کانابیس به صورت غیرقانونی و قاچاق از افغانستان به ایران، عراق و سپس عربستان سعودی وارد می‌شود. همچنین دیگر مسیر غیرقانونی برای قاچاق کپتاگون از لبنان و سوریه وارد اردن شده و سپس به سعودی می‌رسد. قاچاقچیان مواد به سعودی از ابتکارات جدیدی همچون جاساز کردن کپتاگون در مبیل و حتی پمپ‌های آب استفاده می‌کنند.

شاید یکی از چالش‌های اصلی سعودی در مسیر پیشبرد «اصلاحات 2030» پیش بینی واکنش فرهنگی- اخلاقی شهروندان این کشور است. برخی کارشناسان معتقدند که فقدان نبود حکم روشن در خصوص حرمت مواد مخدر در اسام و هابی، یکی از دلایل روی آوردن اهالی سعودی به انواع مواد محرک و مخدر است.

راننده 28 ساله عرب که در سعودی به تحصیل پرداخته و حال منتظر تمدید اقامت خود است در مصاحبه با فارن پالیسی، به شرط ناشناس ماندن، گفت: «البته ما مواد مخدر مصرف می‌کنیم. این تنها کاری است که می‌توانیم انجام دهیم.» وی در ادامه افزود: «ما نمی‌توانیم با جنس مخالف صحبت کنیم، به سینما برویم یا مشروبات الکلی مصرف کنیم. در سعودی فقط این اجازه وجود دارد در «استاریاکس»ها قهوه بخوریم، رانندگی کنیم و به رستوران‌های مرکز خرید برویم آن هم نه به صورت مردی مجرد.» این راننده در ادامه به این موضوع اشاره کرد به دلیل فشارهای اجتماعی موجود در عربستان، شاید هیچگاه نتوان مواد مخدر را به طور کامل کنار گذاشت.

مجازات قاچاق مواد مخدر در عربستان سعودی اعدام است؛ با این حال در بیشتر مواقع ماموران ترجیح می‌دهند تا با جوانان سیلی زده و آنها را با یک هشدار رها کنند. پذیرش موادهای همچون کانابیس یا فات در فرهنگ سعودی آنقدر زیاد است که بسیاری از جوانان سعودی تصور می‌کنند مواد مخدر در اسلام مورد قبول است.⁸

- میزان کشفیات کپتاگون

میزان کشفیات کپتاگون در عربستان سعودی از اوایل هزاره جدید میلادی با رشد بی سابقه‌ای همراه بوده است. به طوری که از سال 1999 تا سال 2015 میزان کشفیات این ماده در عربستان 1347٪ رشد داشته است. در سال 1999 نزدیک به 7 میلیون قرص کپتاگون در این کشور کشف شده اما در سال 2015 این میزان به 105 میلیون قرص بالغ شده است.

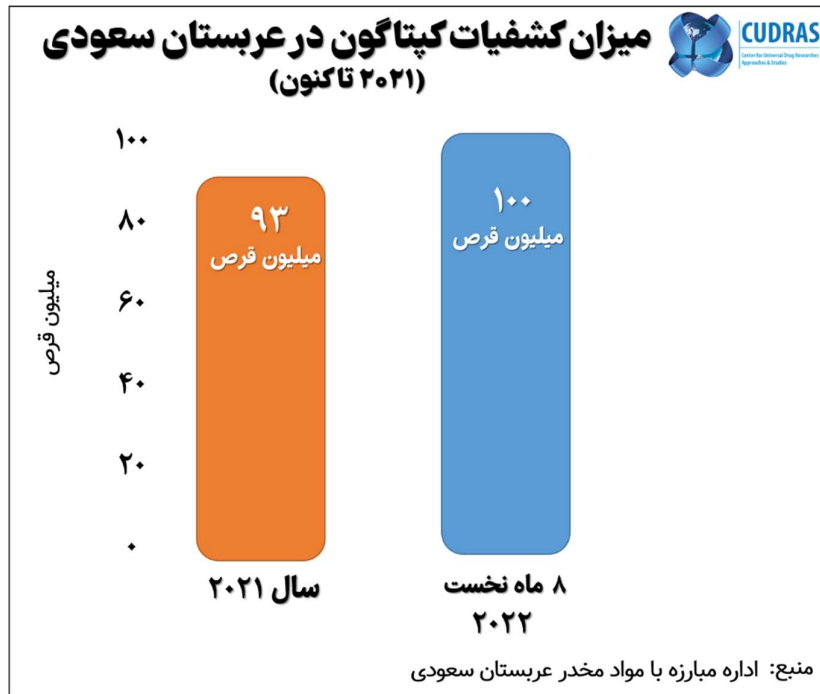
⁸ <https://foreignpolicy.com/2021/12/20/saudi-arabia-is-the-middle-east-drug-capital/>

سال	تعداد قرص‌های کشف شده	نرخ رشد کشفیات نسبت به سال گذشته	نرخ رشد کشفیات نسبت به سال 1999
1999	7.2 میلیون	-	-
2009	51.7 میلیون	٪ 16.5	٪ 615
2010	67.3 میلیون	٪ 30.1	٪ 831
2011	48.5 میلیون	٪ 27.9 -	٪ 571
2012	57 میلیون	٪ 17.5	٪ 689
2013	100 میلیون	٪ 75.7	٪ 1286
2014	63 میلیون	٪ 37-	٪ 1286
2015	1.5 میلیون	٪ 65.9	٪ 1347

میزان کشفیات قرص‌های کپتاگون در عربستان سعودی از 2009 تا 2015: **493 میلیون قرص**

جدول 1) میزان کشفیات کپتاگون در عربستان سعودی از 2009 تا 2015

همچنین مقامات سعودی مدعی شده اند که در بین سال‌های 2015 تا 2019، 700 میلیون قرص کپتاگون از مبدأ لبنان کشف کرده اند. براساس یافته‌های پروژه حقوق بشری کوآر در سال 2021 نیز نزدیک به 93 میلیون قرص کپتاگون در عربستان سعودی کشف شده است. همچنین در 8 ماه نخست سال 2022 (از ژانویه تا پیش از آغاز سپتامبر) نیز در حدود 100 میلیون قرص کپتاگون دیگر در این کشور کشف شده است.

آمار فوق نشان می‌دهد که روند ورود قرص‌های کپتاگون به عربستان سعودی در حال افزایش است و در روز 31 اوت 2022 نیز رکورد جدیدی در کشفیات این ماده به ثبت رسید؛ پلیس مبارزه با مواد مخدر عربستان سعودی از کشف یک محموله بزرگ در حدود 50 میلیون قرص کپتاگون خبر داده که در تاریخ این کشور بی سابقه است.

تحلیل رخداد

نخستین نکته بسیار مهم درباره آمار مورد اشاره از کشفیات قرص‌های کپتاگون در عربستان سعودی این است که با نگاهی روندپژوهانه به این مهم می‌توان گفت، مصرف کپتاگون در عربستان سعودی در 20 سال گذشته روبه فزونی بوده و بجز چند سال همواره افزایش یافته است. این امر گویای آن است که اقدامات این کشور برای مقابله با عرضه مواد مخدر چندان کارآمد و موثر نبوده است. از سوی دیگر با توجه به اینکه میزان کشفیات کپتاگون در 8 ماه اول سال 2022 از کل سال 2021 بیشتر بوده، به نظر می‌رسد میزان کشفیات در سال جاری میلادی در این کشور رکور بی‌سابقه جدیدی را به ثبت برساند که خود از وخامت اوضاع و کشش شدید بازار مصرف این کشور دارد.

- تحلیل مصرف بالای مواد محرک؛ جوانان

همچنین با نگاهی دوباره به اقلام پرمصرف در این کشور (که عبارتند از آمفتامین، هروئین، الکل و کانبیس) در می‌یابیم که وضعیت مخدری عربستان سعودی به سوی بحرانی غیرقابل مهار در حال حرکت است.

زیرا برخلاف ایران که حدود 50 درصد از مصرف کنندگان مواد آن گرفتار مصرف تریاک (که یک ماده مخدر و البته سنتی است) هستند، عمده مصرف کنندگان عربستانی به آمفتامین اعتیاد دارند که یک ماده محرک و شدیداً پرخطر به حساب می‌آید. «واندا فلباب-براون»، کارشناس موسسه بروکینگز درباره مصرف کپتاگون در عربستان می‌گوید: «از 15 سال پیش این نوع مواد مخدر در عربستان رایج شده، اما مصرف آن در پنج سال اخیر به شدت افزایش یافته است.» قیمت هر قرص کپتاگون در بازارهای سعودی 10 الی 15 دلار برآورد شده است. در طول یکسال سود مالی فروش منظم این مواد در خیابان‌های سعودی بیش از یک میلیارد دلار است.

افزون بر این همانطور که پیشتر نیز اشاره شد 70 درصد مصرف کنندگان مواد مخدر در عربستان سعودی را نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند، ترکیب مواد پرمصرف در این کشور نیز به خوبی گویای همین واقعیت است. درحالیکه به عنوان مثال در ایران مصرف کنندگان تریاک که بزرگ‌ترین قشر مصرف کننده (50 درصد) به حساب می‌آیند به طور عمده از بزرگسالان و میانسالان تشکیل شده است. پایین بودن سن اعتیاد و مصرف مواد در عربستان سعودی نشان از آن دارد که کار دولت سعودی برای مقابله با مصرف مواد بسیار دشوارتر از ایران است.

- مقایسه وضعیت با خاورمیانه

از سوی دیگر در مقایسه با متوسط منطقه نیز عربستان سعودی از نظر میزان نرخ اعتیاد و نسبت جمعیت معتاد به جمعیت سالم، وضعیت چندان مناسبی ندارد و با نرخ اعتیاد 8 درصدی در حال نزدیک شدن به آمار 10 درصد اعتیاد است.

ردیف	کشور	جمعیت	جمعیت معناد	نسبت معنادان به جمعیت کل
1	رژیم صهیونیستی (فلسطین اشغالی)	9.2 میلیون نفر	1.38 میلیون نفر	٪ 15
2	پاکستان	220 میلیون نفر	7 میلیون نفر	٪ 3.1
3	ایران	85 میلیون نفر	4.6 میلیون نفر	٪ 5.5
4	عربستان سعودی	35 میلیون نفر	2.8 میلیون نفر	٪ 8

جدول 2) مقایسه وضعیت مخدری عربستان سعودی با 4 دولت ایران، پاکستان و رژیم صهیونیستی⁹

- چشم اندازه توسعه 2030

محمد بن سلمان، ولیعهد جوان سعودی از چشم‌انداز 2030 عربستان سعودی در آوریل 2016 رونمایی کرد. این طرح شامل 30 ابر پروژه است که هر کدام بین 4 الی 20 میلیارد دلار برای سعودی هزینه در بر خواهد داشت. به گفته مقامات سعودی این طرح جامع با هدف کاهش وابستگی اقتصادی این کشور به منابع هیدروکربنی و تغییرات بنیادین الگوهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این کشور تدوین و ابلاغ شده است. با اجرای این طرح ریاض قصد دارد تا سرعت پیوستن خود به «اقتصاد جهانی» را افزایش دهد تا از این طریق اقتصاد غیرنفتی این کشور در حوزه‌هایی همچون توریسم، فناوری‌های جدید، شرکت‌های فعال در حوزه آی تی و ... پیشرفت کرده و وارد رقابت‌های منطقه‌ای و جهانی شود.

دولت سعودی برای نیل به این هدف تنها بر روی اصلاحات اقتصادی متمرکز نیست بلکه قاصد دارد تا با ایجاد تغییرات بنیادین در نظام ارزشی، هنجاری و اخلاقی جامعه خود از میزان تعالیم و هابی کاسته و سبک زندگی و استانداردهای غربی در شبه جزیره عربستان گسترش دهد. افزایش حقوق اجتماعی زنان (تعلیم و آموزش، اشتغال، ورزش، هنر و ...)، توانمندسازی جوانان، تأکید بر تاریخ پیشا اسلام و تقویت ناسیونالیسم سعودی، صدور مجوز فعالیت‌های هنری، سرگرمی و توریستی و ... بخشی از اصلاحات اجتماعی بن سلمان است. با آنکه سعودی قصد دارد تا با دنبال کردن سیاست «درهای

⁹ UNODC

باز» جامعه سعودی را به سمت جهانی شدن و خروج از کلیشه‌های سنتی هدایت کند اما باید در زمینه تولید و جایگزین کردن بدیلی مناسب با فرهنگ عربی- اسلامی این کشور تجدید نظر کند. بی‌شک ورود برخی رفتارها یا عادت‌ها از سبک زندگی غربی می‌تواند احتمال روی آوردن نسل جدید سعودی به برخی انحرافات اجتماعی مانند روی آوردن به مصرف مواد محرک افزایش دهد.

یکی از روندهای قابل توجه و جدی در خصوص الگوی مخدری در میان اهالی خاورمیانه تغییر فرهنگ مصرف مخدر تفریحی همچون ماری جوانا یا کپتاگون در میان جوانان است. در سال‌های اخیر بسیاری از جوانان ساکن در کشورهای حاشیه خلیج فارس ضمن تمایل به مصرف انواع مواد، هیچ اباهی نسبت به اشتراک گذاشتن تصویر یا فیلم خود هنگام استعمال مواد در شبکه‌های اجتماعی ندارند. به عنوان مثال در تابستان سال 2020 یکی از اینفلوئنسرهای مشهور ساکن دبی با 1.3 میلیون نفر دنبال کننده به دلیل استعمال کانابیس در بخش «لایو» صفحه شخصی خود در اینستاگرام از امارات عربی متحده اخراج شد. پلیس دبی بعد از این اقدام اعلام کرد که ارتباط قوی و مستقیمی میان استعمال غیرقانونی مواد توسط افراد مشهور و اقبال نوجوانان به مواد مخدر وجود دارد.¹⁰

در واقع به نظر می‌رسد این پروژه جاه طلبانه اصلاحات از چند جهت محل اشکال است. اولاً پروژه‌های مختلف اصلاحات اجتماعی - اقتصادی در کشورهای مختلف در عین حال که امری لازم برای گذار به حکمرانی خوب است، اما پیامدهای منفی مشخصی نیز در پی دارد و لذا لازم است سیاست‌گذاران در زمان تدوین رئوس آنها بسته‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را پیش‌بینی کنند، تا آسیب‌های بعدی به حداقل برسد. با این وجود طرح چشم انداز 2030 عربستان سعودی (ضمن آنکه به هیچ روی قصد نداریم پیامدهای مثبت آن را نادیده بگیریم) واجد چند مشکل اجتماعی - فرهنگی است.

یکی از مهم‌ترین ایراداتی که می‌توان به این طرح گرفت، عدم پیش‌بینی بسته‌های فرهنگی و اجتماعی کارآمد کافی است که باعث شده، در تلاش برای «بهبود تصویر بین المللی عربستان سعودی در جهان» و گذار از شهروندان دارای گرایش سلفی (و تا حدی تروریستی) به شهروندانی جهانی، شاهد ترویج سبک زندگی‌های مخرب و مصرف مواد مخدر در این کشور باشیم.

دومین ایراد بزرگی که چشم انداز 2030 عربستان در حوزه اجتماعی - فرهنگی دارد، عبارت از «عدم پیش‌بینی مرحله دوران گذار» است؛ بدین معنا که این طرح در تلاش است تا وضع موجود را بدون طراحی یک مرحله گذار و انتقالی به یک باره و با سرعتی بالا به سوی «وضع مطلوب» مورد

¹⁰ <https://www.dw.com/en/middle-east-culture-recreational-drugs-change/a-60578130>

نظر خود رهنمون کند. معمولاً پروژه‌های اصلاحات اجتماعی مرحله گذار را نیز (میان وضع موجود و وضع مطلوب) پیش بینی می کنند تا به آسیب‌های شکل گرفته در نتیجه تحول پرسرعت جامعه رسیدگی کرده و آنها را به حداقل برسانند. اما عدم وجود چنین مرحله به صورت محسوس و مشخص در چشم انداز 2030 عربستان سعودی ضمن آنکه موجب بروز انحرافات نظیر مصرف قرص های کپتاگون در میان جوانان شده، باعث شده برخی تحلیل‌گران سرنوشت پروژه جاه‌طلبانه اصلاحات بن سلمان را با پروژه‌های پهلوی دوم در ایران مقایسه کرده و سرنوشت مشابهی برای چشم انداز 2030 عربستان سعودی با این پروژه ها در ایران طرح نمایند.

- کارزار رسانه ای

کارزار رسانه‌ای «جنگ با مواد مخدر» در سال‌های اخیر در عربستان سعودی با شدت زیادی در جریان است. بدین معنا که رسانه‌های مختلف بین‌المللی و نیز رسانه‌های داخلی این کشور اقدام به انتشار گزارش‌های زیادی درباره افزایش میزان کشفیات مواد مخدر در عربستان سعودی می‌کنند. این امر در یکسال اخیر روندی ماهانه به خود گرفته و هر ماه شاهد انتشار گزارش‌هایی در این زمینه هستیم. به عنوان مثال مجله «فارن پالیسی» در چند نوبت اقدام به انتشار مطالبی در این زمینه کرده است. این مجله در جدیدترین مطلب خود پیرامون سیاست جنگ با مواد عربستان سعودی می‌نویسد: «اکثر مصرف کنندگان کپتاگون در سعودی را نوجوانان و جوانان بین 12 الی 22 سال تشکیل می‌دهند. این آمار به آن معنا است که اکثر این جوانان از سبک زندگی اسلامی- عربی خود جدا شده و درگیر انحرافات غربی شدند.» در همین راستا در ماه جاری میلادی «سی ان ان» در گزارشی با عنوان «پایتخت مواد مخدر خاورمیانه» به بررسی وضعیت مخدری سعودی پرداخته است. این خبرگزاری با اشاره به شرایط بغرنج جامعه سعودی در زمینه مصرف مواد مخدر، نوشت: «در ماه آوریل، خبر جنایتی وحشتناک ناشی از مصرف مواد مخدر رسانه‌های سعودی را تسخیر کرد. مرد عربستانی پیش از افطار، تمام چهار عضو خانواده خود را به آتش کشید و کشت. پلیس عربستان اعلام کرد که قاتل تحت تاثیر مصرف «شابو» (نوعی مت‌آمفتامین) مرتکب این جنایت شده است.» پس از انتشار این خبر رسانه‌های سعودی ضمن اعلام هشدار و انتقاد از وضعیت مخدری کشورشان، روند قاچاق مواد مخدر به این کشور را «جنگ علنی» و «خطرناک‌ترین» جنگ توصیف کردند. با وجود مخالفت‌های ظاهری حکومت سعودی در برابر رواج کپتاگون در این کشور اما گزارش‌های بین‌المللی خبر از افزایش چند برابری تقاضای این مواد در بازار سعودی شده است.

به نظر می‌رسد عربستان سعودی از آغاز کردن چنین کارزار رسانه‌ای پردامنه‌ای چند هدف اساسی را دنبال می‌کند که توجه به آنها برای سیاست‌گذاران ایران از اهمیت بالایی برخوردار است.

1- نمایش اقدامات وسیع عربستان سعودی در مبارزه با مواد مخدر

کارزار رسانه‌ای مذکور را نیز باید بخشی از تلاش برای «بهبود تصویر عربستان سعودی» از حامی تروریست‌ها (مثلاً در حوادثی نظیر 11 سپتامبر 2001) به یک دولت امروزین متحد غرب و در واقع بخشی از چشم انداز توسعه 2030 ارزیابی کرد. در این زمینه عربستان سعودی می‌کوشد خود را دولتی فعال، شفاف و هماهنگ با نظام کنترل جهانی مواد مخدر و سازمان‌های بین‌المللی نشان دهد.

2- اعتبارزدایی از محور مقاومت

دومین هدف عربستان سعودی از کارزار رسانه‌ای خود در جنگ با مواد این است که عمده چالش‌های خود در زمینه ورود قرص‌های کپتاگون را به کشورهای سوریه و لبنان نسبت دهد و از این رهگذر از رقیبان سیاست منطقه‌ای خود اعتبارزدایی کرده و انگشت اتهام افکار عمومی جهانی را به سوی آنها برگرداند. برآوردها حاکی از آن است که اقتصاد کپتاگون حداقل پنج میلیارد دلار ارزش داشته باشد. گروه‌های مجری قانون مبارزه با مواد مخدر در سراسر خاورمیانه در خصوص تداوم رشد این بازار هشدار دادند. اگرچه دولت سوریه به پخش گسترده این مواد متهم شده، اما دمشق دخالت در تولید این مواد را رد کرده و به صورت مقطعی مقادیری از این مواد را کشف و ضبط کرده تا از این طریق هوشیاری سازمان‌های ذی صلاح در این زمینه برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر نشان دهد.

3- دستیابی به جایگاه مشابه با جمهوری اسلامی ایران در حوزه کشفیات مواد مخدر

یکی از مهم‌ترین اهداف عربستان سعودی از شروع این کارزار رسانه‌ای، دستیابی به جایگاهی مشابه جمهوری اسلامی ایران در حوزه کشفیات مواد مخدر است. به دلیل جایگاه ممتاز ایران در نظام کشفیات اوبیونیدها در جهان، عربستان سعودی می‌خواهد از موقعیتی همانند ایران در مبارزه جهانی با مواد مخدر برخوردار شود و برتری چندین ساله تهران در این زمینه را خنثی سازد. یکی از اصول ثابت در قاچاق و تجارت مواد مخدر افزایش میزان عرضه و تقاضا است. میزان درخواست و آمادگی بازار مخدری سعودی برای دریافت محموله‌های قاچاق مواد مخدر را می‌توان در میزان کشفیات دولت این کشور جست‌وجو

کرد. موضوعی که از چشم نهادهای بین‌المللی دور نمانده است. دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد خبر از افزایش گزارش‌ها در خصوص کشف آمفتامین‌هایی همچون کپتاگون در خاورمیانه داده است. در خصوص روز چهارشنبه مقامات سعودی از کشف 47 میلیون قرص «آمفتامین» در انبار آرد در ریاض خبر دادند. به گفته رسانه‌های سعودی این کشف بزرگ‌ترین ضبط یک محموله مخدری در تاریخ عربستان بوده است.

فرجام سخن

طبق ادبیات علمی موجود در مطالعات بین‌المللی مواد مخدر، به طور کلی با سه دسته از کشورهای مختلف روبه‌رو هستیم؛ دسته اول کشورهایی را دربرمی‌گیرد که کار کشت و تولید مواد مخدر در آنها انجام می‌شود (مانند مکزیک و افغانستان). دسته دوم کشورهایی هستند که ناخواسته و به دلیل جبر ژئوپلیتیکی در امتداد مسیر ترانزیت و قاچاق مواد مخدر قرار می‌گیرند (مانند ایران و ترکیه) و دسته سوم کشورهای مقصد ترانزیت و بازار مصرف مواد هستند. یکی از مسائل مهمی که در تحلیل نهایی وضعیت مخدری عربستان سعودی می‌توان بدان اشاره نمود که خود نشان دیگری از تفاوت قابل ملاحظه با ایران دارد، عبارت از قرار گرفتن در دسته عمده «بازار مصرف مواد مخدر» است. در واقع ایران به دلیل هم‌مرز بودن با افغانستان (تولید کننده 90 درصد تریاک، هروئین و مورفین جهان) که یک جبر جغرافیایی است، ناخواسته در امتداد مسیر موسوم به بالکان قرار گرفته، اما عربستان سعودی به گواه گزارش‌های رسمی دولت این کشور خود یک بازار مصرف بزرگ مواد محرک به ویژه کپتاگون و کانابیس است. از این منظر وضعیت عربستان سعودی به مراتب بدتر از ایران است.

ملاحظات برای سیاست‌گذاری در ایران

1- جمهوری اسلامی ایران که در زمینه کشفیات اوپیوئیدها در جهان دست برتر را دارد، نیاز به برنامه ریزی برای تدوین یک استراتژی رسانه ای جدید، سازمان یافته و مبتنی بر زبان علمی جهان و رسانه‌های بین‌المللی (مشابه کارزار رسانه ای جنگ علیه مواد عربستان سعودی) دارد تا بتواند جایگاه خود در نظام کشفیات مواد مخدر را به نحوی بهینه و حداکثری به اطلاع جهانیان برساند. در حال حاضر استراتژی رسانه‌ای ایران در این فقره در حدی ناکارآمد است که حتی برای اقناع افکار عمومی داخلی نیز موفق عمل نمی‌کند.

- 2- دومین نکته بسیار مهم شکل دادن به یک شبکه منطقه‌ای برای مقابله با مواد مخدر میان ایران و کشورهای منطقه به ویژه عراق، سوریه و لبنان است؛ به نحوی که اتهامات علیه محور مقاومت را پاسخ گفته و نشان دهنده تلاش کشورهای مذکور در زمینه مبارزه با مواد مخدر باشد.
- 3- با توجه به پیشبرد سیاست خارجی همسایگی از سوی دولت سیزدهم و روند مذاکرات ایران و عربستان سعودی و از سوی دیگر با در نظر گرفتن این واقعیت که هیچ گونه موادی از ایران وارد عربستان سعودی نمی‌شود، یکی از حوزه‌هایی که ایران می‌تواند برای بهبود روابط با ریاض پیشنهاد توسعه همکاری اطلاعاتی، علمی با این کشور و انتقال تجربیات است.
- 4- با توجه به وجود پاره‌ای مشابهت‌ها در نوع رفتار قشر جوان در ایران و عربستان سعودی و رواج قابل توجه ملزومات زندگی مدرن در جوامع دو کشور، بررسی الگوهای مصرف در میان جوانان عربستانی به طور دقیق برای ایران حائز اهمیت خواهد بود، زیرا از یکسو لازم است تا ایران پروژه‌های اصلاحی مورد نظر خود را با آسیب‌شناسی دقیق‌تری نسبت به عربستان به مرحله اجرا بگذارد و از سوی دیگر نیز گرایش به تکنولوژی و ترویج زندگی مدرن در ایران نیز می‌تواند به گسترش مصرف مواد مخدر جدید مشابه عربستان سعودی منجر شود.